

РОЗСЕЛЕННЯ БІЛОРУСІВ В УКРАЇНІ

Бурхливий сплеск національної самосвідомості, що вилився на переломі 1980 - 90-х рр. у деяких регіонах СРСР у криваві міжнаціональні конфлікти, змусив усіх нас уважніше придивитись один до одного, до тих, хто живе поруч. Якщо більшість, як правило, не відокремлювала себе від загалу населення (за винятком проявів “побутового націоналізму”), то розпад Радянського Союзу проявив національні питання. Не обминули вони й Україну. Кримсько-татарські проблеми, ставлення до євреїв, до росіян, які стали тепер національною меншістю в новій країні, привертають загальну увагу.

Але є на терені України етнічна група, яка, здається, не викликає значного інтересу ні з боку політиків, ні з боку фахівців-дослідників, не створюючи таких гострих проблем.

Між тим, ця етнічна група є однією з найчисленніших серед національних меншин української держави. Це - білоруси. За кількістю вони зараз посідають третє місце серед етнічних спільнот України. Безконфліктне сусідське співіснування протягом століть, відсутність претензій на виключне становище в етнонаціональній структурі держави або автономно-територіальних інтенцій у нинішні часи - ось витоки того, що відомості про життя українських білорусів досить-рідко потрапляють на сторінки видань.

Який же нині соціальний портрет білоруської етнічної групи України? Якими є її демографічний, соціально-економічний та соціокультурний потенціал, її місце на соціальній царині українського суспільства? Спробуємо хоча б ескізно відповісти на ці питання.

У 2001 р., коли чисельність титульного етносу України досягла 37,5 млн. чол., етнічна група білорусів нараховувала 275,8 тис., що становило 0,6% всього населення. Протягом 30-річного періоду з 1959 по 1989 рр. чисельність білорусів зросла на 51,3%, а з 1926 р. збільшилась у 5,5 рази.

Таке інтенсивне кількісне зростання білоруської етнічної групи пов'язане передусім з активними міграційними процесами, викликаними розвитком промисловості. Інша вагома причина - у післявоєнний період рівень народжуваності у білорусів України був значно вищим, ніж в інших етнічних груп (28,7 чол. на 1000 чол. білоруської національності проти 19,4 чол. у росіян і 21,4 чол. в українців у 1959 р.). Дані досліджень зовнішньої міграції, а також порівняно високий відсоток осіб, які під час проведення п'ятьох останніх переписів населення назвали рідною білоруську мову, свідчать, що значна частина білорусів з'явилася в Україні в післявоєнні роки. Як підкреслює відомий український етнолог В.І.Наулко, цю частину білоруського населення, що проживає в Україні протягом лише кількох останніх десятиліть, не встигли повною мірою торкнутися асиміляційні процеси, і дітей вони, як правило, записують білорусами. Найвищий серед інших етнічних груп відсоток осіб, які народилися поза межами України, підтверджує, що білоруси переважно є новим населенням України, більшість з яких переселенці.

Дослідження показали, що в Рівненській області живе декілька тисяч білорусів, які визнають українську мову рідною, що свідчить про мовну акультурацію та поступову асиміляцію внаслідок тривалого проживання білорусів Українського Полісся в мононаціональному українському оточенні. Це підтверджують дані про значне

скорочення темпів приросту чисельності білорусів в цьому регіоні останніми роками. В інших регіонах України багато нащадків переселенців з Білорусі, що оселилися в Україні у першій половині XIX ст., внаслідок зміни національної самосвідомості стали називати себе росіянами.

Найдавніші поселення білорусів на території сучасної України фіксуються дослідниками на півночі Українського Полісся в межах українсько-білоруської етноконтактної зони (Рівненська область) з XVIII ст. Значною була кількість білоруських переселенців, що з'явилися у східних районах Українського Полісся - на Чернігівщині та на Слобожанщині - після першого поділу Польщі у 1772 р. У середині XIX ст. тільки в Харківській губернії нараховувалось 27 населених пунктів, де проживало білоруське населення. Основною причиною міграцій було малоземелля у місцях колишнього проживання.

Наприкінці XVIII - на початку XIX ст. у Новоросії було засновано ряд військових поселень білорусів з метою захисту південних земель Російської імперії від турецько-татарських нападів. Відомі також білоруські поселення у Херсонській губернії, що збереглися й досі. Ряд сіл тут був заснований вихідцями з Бобилецького повіту Могильовської губернії, звідки їх примусово переселили під час Вітчизняної війни 1812 р. у зв'язку із створенням на місцях їх проживання військових поселень - (Слецького мушкетерського полку).

Як правило, білоруські селяни, які переселялися примусово, отримували права іноземних колоністів, що відзначалися певними пільгами. Таким чином із Смоленської губернії у 1807-1812 рр. було переселено понад 3 тис. білорусів до Катеринославської губернії, де вони заснували чотири села.

Наприкінці XVIII ст., для розвитку промисловості південних регіонів імперії, в околиці Катеринослава з Могильовської губернії було переведено цілу суконну фабрику, що належала князю Потьомкіну, білоруські робітники якої, разом з українцями і росіянами, становили населення села Сурсько-Литовське. Загальний перепис населення Російської імперії 1897 р. зафіксував у межах України 70,3 тис. білорусів, що становило на той час 0,3% населення українських губерній.

Аграрне перенаселення білоруських губерній викликало подальші переселення білорусів на Південь України у промислові центри, а також у сільську місцевість. Наприклад, у 1924 р. в Михайлівському районі Запорізької області вихідцями з Могильовської губернії було засновано село Братське. За даними перепису 1926 р., в кордонах УРСР на вересень 1926 р. налічувалось 75,8 тис. білорусів або 0,3% тодішнього населення Української республіки. Як бачимо, чисельність білоруського населення, а з нею і його частка в етнічному складі населення України протягом тридцятирічного періоду (1897-1926 рр.) залишилася незмінною.

Сьогодні практично всі населені пункти України, де здавна компактно проживали білоруси, мають змішаний етнічний склад.

Нині білоруси розселені рівномірно по всій території України. Для них характерним є, як правило, дисперсне розселення в усіх без винятку областях, причому на кожну з областей припадає приблизно по 2-3% українських білорусів. Переважна більшість білоруського населення нашої держави є жителями міст. Тільки в одній області - Рівненській - сільські жителі серед білорусів становлять більшість. Саме в Сарненському і Рокитнянському районах розташовані села, що є основним масивом більш-менш компактного проживання білорусів на терені України, де вони мешкають разом з українцями та в українському оточенні. Значна частка сільського населення спостерігається серед білорусів, що живуть у Кіровоградській, Миколаївській та Полтавській областях. Тут їх оточення, особливо у Миколаївській області, значною мірою, етнічно змішане.